

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.71

Щодо оцінки ресурсного потенціалу банків України в сучасних умовах**Білошапка В.С.**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри банківської справи
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Продан М.В.

аспірант кафедри банківської справи
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

У статті розглянуто формування ресурсного потенціалу банків та питання щодо його оцінки в умовах подолання наслідків економічної кризи. Розкрито складові частини ресурсного потенціалу банку. Доведено, що залучені кошти є найбільш вагомою частиною ресурсів банку. Наведено формулу показника достатності ресурсного потенціалу банку. Визначено напрями збільшення ресурсного потенціалу банків України в сучасних умовах.

Ключові слова: ресурсний потенціал банку, домашні господарства, залучені кошти, достатність, комплексна оцінка.

Белошапка В.С., Продан М.В. К ВОПРОСУ ОБ ОЦЕНКЕ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА БАНКОВ УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В статье рассматриваются формирование ресурсного потенциала банков и вопрос о его оценке в условиях преодоления последствий экономического кризиса. Раскрыты составляющие ресурсного потенциала банка. Доказано, что привлеченные средства являются наиболее весомой частью ресурсов банка. Приведена формула показателя достаточности ресурсного потенциала банка. Определены направления увеличения ресурсного потенциала банков Украины в современных условиях.

Ключевые слова: ресурсный потенциал банка, домашние хозяйства, привлеченные средства, достаточность, комплексная оценка.

Biloshapka V.S., Prodan M.V. ABOUT THE ASSESSMENT OF RESOURCE POTENTIAL OF UKRAINIAN BANKS IN MODERN CONDITIONS

The article deals with the formation of the resource potential of the banks and its assessment in the conditions of overcoming the consequences of the economic crisis. It is revealed the components of the resource potential of the bank. It is proved that the involved funds are the most significant part of the resources of the bank. The formula of the indicator of adequacy of resources potential of bank is shown. It is determined the ways of increasing the resource potential of Ukrainian banks in modern conditions.

Keywords: resource potential of the bank, households borrowed funds, adequacy, comprehensive assessment.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Конкуренція і розвиток ринкових стратегій діяльності диктують банкам необхідність удосконалення механізму використання ресурсів. Актуальність дослідження обраної теми полягає в тому, що останнім часом у банківській системі України відбулися радикальні зміни, обумовлені кризою, з усіма негативними наслідками для ресурсного потенціалу банків. Наслідки глобальної фінансової кризи виявилися надзвичайно руйнівними для

українського банківського сектора, виникла серйозна проблема з формуванням банками ресурсів. Отже, об'єктивна оцінка ресурсного потенціалу банків України та формування надійного механізму управління ним є одним із найважливіших завдань для забезпечення економічного зростання. Банківська система має володіти сукупністю ресурсів, достатніх як для фінансування поточних потреб суб'єктів господарської діяльності, так і для фінансування інвестиційної діяльності в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню формування та ефективного використання ресурсів банків присвячено багато праць як українських, так і зарубіжних авторів. Серед них варто виділити таких, як О. Васюренко, О. Дзюблюк, О. Заруба, О. Кириченко, А. Мороз, М. Савлук, А. Ятченко, що достатньо глибоко висвітлили питання ресурсної політики, управління депозитними операціями та інші аспекти формування і використання ресурсної бази комерційних банків.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Не заперечуючи важливості отриманих результатів вищезгаданих учених, варто зазначити, що комплексні дослідження механізму управління ресурсним потенціалом банків з урахуванням особливостей ситуації виходу України з економічної кризи на сьогодні є досить рідкісними. У зв'язку з економічною кризою в Україні загострилися процеси формування і використання ресурсного потенціалу банків, а сам ресурсний потенціал потребує достовірної оцінки з урахуванням складних сучасних умов.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення складових частин ресурсного потенціалу банків та його оцінка в умовах виходу України з економічної кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виконання банками їхньої основної функції – посередника у сфері фінансових ресурсів – потребує наявності ресурсів, які в теорії і практиці банківської справи називають банківськими. Саме вони лежать в основі здійснення банківської діяльності, яка, згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність», визначається як «залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття та ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб» [1]. Від ефективності механізму формування, управління та прогнозування коштів, які можуть бути залучені в майбутньому та якими володіє банк тепер, залежать його спроможність здійснювати повний спектр активних операцій та надавати послуги, а також фінансова стійкість і місце банківської системи в умовах глобальної конкуренції.

Передумовою прибутковості банків, підтримки їх ліквідності і довіри з боку всіх учасників ринку є достатній за обсягом і належним чином збалансований ресурсний потенціал банків.

Розглянемо тенденції розвитку наукової думки щодо поняття «ресурсний потенціал банку». Так, М. Савлук зазначає, що ресурсний потенціал банку – це потенційні можливості банку формувати свої ресурси. Позичковий потенціал банківської системи – це величина нової грошової маси, яку банки можуть випустити в обіг через надання нових позик підприємствам і компаніям, а також фізичним особам [2].

Група дослідників під керівництвом А. Єпіфанова дають таке визначення: ресурсний потенціал банку – це сукупність власних, залучених та позичкових коштів банку, що перебувають у безпосередньому його розпорядженні і використовуються для здійснення банківської діяльності [3].

На думку О. Васюренка та І. Федосік, ресурсний потенціал комерційного банку – це сукупність усіх фінансових коштів банку, які перебувають у безпосередньому його розпорядженні, і ресурсів, які можуть бути залучені банками внаслідок проведення ефективної повномасштабної банківської діяльності, прибутку або збитку внаслідок активних операцій [4].

Розгляд основних поглядів науковців відносно ресурсного потенціалу банків дає змогу виділити в ресурсному потенціалі компоненти власного, залученого і позиченого капіталу, які він може придбати на фінансовому ринку та використовувати для проведення активних і пасивних операцій.

Ресурсний потенціал залежить від грошово-кредитної політики центрального банку, від структурних коливань у доходах юридичних і фізичних осіб, від можливості банку купувати і перекуповувати ресурси на грошовому ринку, достатності капіталу банку, а також від якості активів. За рахунок ресурсного потенціалу реалізуються можливості банку відносно масштабів діяльності, тобто одержання переважної частини прибутків, а також гарантійні можливості з приводу захисту клієнтів банку.

З огляду на це, вагомим показником, який характеризує ринкову позицію як банківської системи в цілому, так і окремих банків, є рівень достатності ресурсного потенціалу банків. Основні складники, що характеризують взаємозв'язок понять «ресурсний потенціал банку» і «достатність ресурсного потенціалу банку», представлено на рис. 1.

Ресурсний потенціал та розвиток банку визначаються управлінськими можливостями та здібностями персоналу, який становить суб'єктний складник потенціалу. Об'єктним складником є всі види ресурсів банку, всі

напрями діяльності, а також організаційна структура банку.

Ґрунтуючись на дослідженнях різних авторів, можна виділити такі складники ресурсного потенціалу банку [5; 6]: технічні; інноваційні, технологічні, інформаційні, матеріальні, трудові (кадрові), організаційні та фінансові (власні, залучені та запозичені) ресурси.

Загальні витрати банку щодо формування ресурсного потенціалу і, зрештою, його прибуток залежать від середньої вартості ресурсів, а також їх обсягу та структури. Ці показники визначають не тільки масштаби та характер діяльності банку, а й значно більшою мірою спроможність банку успішно адаптуватися до змін економічної кон'юнктури. Таким чином, провідне місце в ієрархії займають саме фінансові ресурси, які є визначальними щодо формування кількості та якості решти складників цього поняття [7].

Ресурсний потенціал залежить від грошово-кредитної політики центрального банку, структурних коливань у доходах юридичних і фізичних осіб, можливостей банку купувати

ресурси на грошовому ринку, достатності капіталу банку, а також від якості активів. За рахунок ресурсного потенціалу реалізуються можливості банку відносно масштабів діяльності й одержання переважної частини прибутків, а також гарантії захисту інтересів його клієнтів.

Ураховуючи представлені на рис. 1 основні системоутворюючі складники ресурсного потенціалу банку, до основних завдань процесу забезпечення функціональної достатності ресурсного потенціалу банку відносимо:

- формування власних ресурсів в обсягах, що забезпечують розвиток банку;
- забезпечення ефективного використання накопиченого капіталу банку;
- постійне узгодження обсягів, часових і вартісних характеристик пасивних операцій із поточними і прогнозованими активними операціями;
- підтримання резерву вільних коштів на мінімальному рівні;
- використання джерел, що дають змогу мінімізувати витрати на залучення ресурсів;

Рис. 1. Складники ресурсного потенціалу банку [4; 6]

• оптимізацію процентних ставок за депозитами залежно від строків та інших характеристик.

Комплексний аналіз рівня ресурсного потенціалу банку має спиратися на розуміння функцій, які притаманні процесу забезпечення достатності ресурсного потенціалу банку. Перша з них – ресурсоутворювальна, що пов'язана з формуванням ресурсного потенціалу за рахунок зовнішніх і внутрішніх джерел і передбачає, що банк повинний повністю забезпечити свою діяльність ресурсами для виконання активних операцій, отримання максимального прибутку і підтримки фінансової стійкості.

Друга функція, розподільча, пов'язана з процесом використання банківського ресурсного потенціалу і взаємодіє з ресурсоутворювальною функцією. Розподільчі відносини впливають на забезпечення ліквідності банку і, відповідно, підтримання належного рівня його фінансової стійкості на ринку; на забезпечення максимальної дохідності банківських

операцій, що є необхідною умовою прибуткового господарювання банку як підприємства.

Третя – контрольна функція – пов'язана із застосуванням відповідних показників, які визначають достатність ресурсного потенціалу щодо його формування та використання. Контрольна функція реалізується через оцінку фінансових показників достатності ресурсного потенціалу банку, які впливають на ліквідність, платоспроможність та фінансову стійкість банку.

Загалом, залучені кошти є найбільш вагомою частиною ресурсів банку, яка в кілька разів перевищує його власні кошти. Їх частка в різних банках коливається від 75% і вище. Фактично залучені кошти – це основне джерело формування ресурсного потенціалу банку. Загальний обсяг залучених та позичених коштів являє собою зобов'язання банківської системи. Для чіткого розуміння важливості даної економічної категорії вкажемо, що за даними, розміщеними на офіційному сайті Національного банку України,

Таблиця 1

Депозити домашніх господарств, залучені банками України [8]

Період	Усього	На вимогу	До одного року	Від одного до двох років	Більше двох років
2005	74 778	18 660	19 025	37 093	...
2006	108 860	25 940	22 853	60 066	...
2007	167 239	40 123	32 504	81 901	12 711
2008	217 860	40 578	55 878	98 626	22 777
2009	214 098	57 265	98 157	46 638	12 038
2010	275 093	66 164	99 966	91 938	17 025
2011	310 390	70 921	104 440	113 824	21 206
2012	369 264	77 153	125 560	139 490	27 062
2013	441 951	87 720	121 343	218 308	14 580
2014	418 135	100 171	135 635	167 752	14 577
2015					
травень	412 282	107 795	140 597	147 102	16 787
червень	411 167	108 326	142 176	142 888	17 778
липень	403 887	104 225	142 009	140 646	17 007
серпень	397 034	100 839	166 853	112 140	17 202
вересень	382 118	96 984	162 470	105 588	17 075
жовтень	399 534	100 951	170 811	109 820	17 952
листопад	405 080	99 809	176 004	110 997	18 271
грудень	410 895	112 524	176 408	106 162	15 801
2016					
січень	414 018	103 659	183 711	110 029	16 618

на початок 2016 р. у структурі залучених ресурсів основними компонентами ресурсного потенціалу банків були кошти фізичних осіб та кошти суб'єктів господарської діяльності. Причиною такого стрімкого зростання залученої компоненти ресурсної бази банків стала загальновідома цінова політика банків. На нашу думку, навіть за незмінності загальної структури суспільно-економічного відтворення нарощення ресурсної бази банків за допомогою цінового інструменту згодом призведе до чергового колапсу.

Головне завдання внутрішньобанківського управління ресурсною базою полягає в тому, щоб мобілізувати тимчасово вільні грошові кошти і перетворити їх в реальні кредитні ресурси. Проте в умовах економічної нестабільності важко ефективно здійснювати стратегічне управління діяльністю банку загалом та його ресурсним потенціалом зокрема, оскільки дуже важко передбачити, які тенденції пануватимуть у банківській системі України найближчим часом. У таких несприятливих умовах виникає потреба власне в антикризовому управлінні ресурсами банку. Враховуючи неконтрольований характер зовнішніх чинників, банк повинний не лише диверсифікувати портфель залучених ресурсів, а й проводити постійний моніторинг фінансових результатів діяльності на предмет виявлення ймовірних та фактичних кризових явищ з одночасним здійсненням заходів нівелювання їх впливу, водночас оцінюючи достатність ресурсного потенціалу.

Для узагальнюючої комплексної оцінки достатності ресурсного потенціалу банків варто використовувати метод середньої геометричної та нормативних значень обраних коефіцієнтів для розрахунку [9, с. 93–98]. Він базується на визначенні коефіцієнтів за окремими показниками, коли за одиницю береться найвище значення даного індикатора [5, с. 115–116]. При цьому для врахування нормативних значень відібраних показників слід брати за базу для розрахунку нормовані значення обраних коефіцієнтів. Таким чином, доповнюємо методику розрахунку показника достатності ресурсного потенціалу такою формулою (1):

$$D_{rp} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n \frac{K_i}{N_i}}, \quad (1)$$

де D_{rp} – достатність ресурсного потенціалу банку;

K_i – значення i -го коефіцієнта, взятого для розрахунку;

N_i – нормативне значення i -го коефіцієнта, взятого для розрахунку;

n – кількість коефіцієнтів, узятих для розрахунку.

Вибір зазначених коефіцієнтів проведено відповідно до їх репрезентативності та наявності нормативного значення, яке повинне виконуватися. Обмеженням є високий ступінь агрегування вихідних даних та можливість установлення нормативного значення.

Із метою прогнозування показника достатності ресурсного потенціалу банку та його достовірної оцінки в умовах виходу України з економічної кризи доцільно надати йому динамічну оцінку. Формула розрахунку матиме такий вигляд:

$$D_{rp1} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n \frac{S_i - \sigma_i}{N_i}}, \quad (2)$$

де D_{rp1} – динамічний показник достатності ресурсного потенціалу банку;

S_i – математичне сподівання для коефіцієнтів;

σ_i – середньоквадратичні відхилення для коефіцієнтів;

N_i – нормативне значення i -го коефіцієнта, взятого для розрахунку.

Динаміка ресурсного потенціалу банків України та чинники, що на нього впливають, наведені в табл. 2 і 3.

Автори погоджуються з думкою, яка домінує у дослідженнях вітчизняних вчених [10–12], що в сучасних умовах подолання наслідків кризи проблемами нарощування ресурсного потенціалу банків України є:

- порівняно високі та важкопрогнозовані темпи інфляції, які значно знижують реальну вартість укладених грошових коштів;

- відсутність дієвих гарантій збереження коштів вкладників банків;

- неготовність переважної більшості населення здійснювати довгострокові вкладення через високі витрати на поточне споживання та відсутність тривалих періодів стабільного економічного зростання;

- недостатня поінформованість населення щодо способів розміщення вільних грошових коштів у банки.

Одним із ключових факторів збільшення вкладів населення в банках і використання їх як ресурс для активної банківської діяльності є відновлення довіри до банків. У даному контексті автори пропонують банку активніше пояснювати потенційним вкладникам суть

депозитних пропозицій саме цього банку, адже не завжди ті банківські депозитні продукти, які є фінансово доступними для клієнтів, представляють для них інтерес та сприймаються ними адекватно.

Вкладник, визначаючись із переліком банків, в яких доцільно розміщувати свої кошти, керується різними критеріями: розгалуженістю мережі установ банку, мережею банкоматів, особливостями депозитних та інших продуктів, але головне – відсіює ненадійні банки. У даному контексті першочерговим завданням сьогодення є відновлення довіри на макrorівні. Сьогодення розвитку банківської системи спрямоване на роботу саме у напрямі вдосконалення контролю над діяльністю банків на макrorівні з боку Національного банку України. Автори мають на увазі забезпечення жорстких санкцій до банків, які не повертають вклади та затримують платежі клієнтів, здійснюють спекулятивні операції на валютному ринку. Держава має продемонструвати зацікавленість у забезпеченні функціонування здорової і надійної банківської

системи, що здатна протистояти руйнівним кризам і захистити заощадження клієнтів банків.

Напрямами збільшення ресурсного потенціалу банку мають бути:

- розвиток нових видів вкладів, які б відповідали зростаючим потребам клієнтів;
- стимулювання залучення ресурсів через збільшення та диференціацію процентної ставки;
- вдосконалення порядку та методів виплати відсотків;
- підвищення якості обслуговування клієнтів.

Нині банками повинні вирішуватися такі завдання:

- визначення найбільш вигідних клієнтів, тобто таких, які забезпечать більшу стабільність депозитних ресурсів;
- визначення кількості клієнтів, яких необхідно залучати для підтримання заданого обсягу ресурсів;
- залучення найбільш вигідних потенційних клієнтів;

Таблиця 2

Динаміка ресурсного потенціалу банків України за період 2012–2015 рр., млн. грн. [8]

Складники ресурсної бази	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016
Пасиви, усього	1278095	1316852	1249486
Балансовий капітал	192599	148023	139710
із нього: статутний капітал	185239	180150	180712
Частка капіталу в пасивах (капіталомісткість),%	15,1	11,2	11,1
Зобов'язання банків	1085496	1168829	1109776
із них: кошти суб'єктів господарської діяльності	234948	261372	279401
Вклади фізичних осіб	433726	413710	370789

Таблиця 3

Вплив економічної ситуації на ресурсний потенціал банків України

Роки	Економічна ситуація	Чинники впливу
2008–2009	Світова фінансова криза	Значне зниження обсягів виробництва, зовнішньої торгівлі, міжнародних резервів; зменшення національних та світового обсягів ВВП; різке скорочення потоків прямих іноземних інвестицій (ПП); зростання безробіття; зниження життєвого рівня населення; криза довіри до банківського сектору; зниження кредитних рейтингів українських банків
2010–2012	Посткризовий період	Збільшення обсягів ВВП; стабілізація грошової одиниці; розширення масштабів діяльності банків, збільшення як власного капіталу, так і залучених коштів
2013–2014	Економічна криза в Україні	Інфляція; недовіра до банків; зниження обсягів ВВП; погіршення життєвого рівня населення
2015–2016	Посткризовий період	Стабілізація грошової одиниці; робота з проблемною заборгованістю банків; намагання поновити довіру вкладників

– проведення гнучкої цінової політики.

Тільки комплексний підхід та спільна праця Національного банку України, банків та їх асоціацій у вирішенні питань, пов'язаних із подальшим розвитком банківського сектора, загалом дадуть змогу укріпити ресурсний потенціал банків та зменшити наслідки кризи в країні. Загальнодержавна внутрішня політика повинна бути нерозривно пов'язана з такими заходами посилення довіри населення до вітчизняних банків.

Найбільш важливими у системі оптимізації ресурсної бази вітчизняних банків є:

– встановлення оптимального співвідношення між темпами зростання ВВП та темпами зростання найбільш важливих напрямів роботи банків, зокрема темпів зростання їх активів;

– оптимізація цінових параметрів у залученні та розміщенні банківських ресурсів;

– створення умов щодо залучення довгострокових ресурсів.

Висновки з цього дослідження. Підбиваючи підсумок, зазначимо, що під час

визначення достатності ресурсного потенціалу банку необхідно враховувати завдання і функції, які він повинен виконувати, із метою забезпечення фінансової стійкості та конкурентоспроможності банківської системи в умовах глобальних економічних змін. На основі розрахунку показника достатності ресурсного потенціалу банку, який представляє агреговану величину, можна визначити рівень достатності коштів, якими володіє банк на даному інтервалі часу, та спрогнозувати їх потребу на майбутнє, враховуючи специфіку банківської діяльності в умовах глобальних економічних змін.

Переконані, що сучасний етап соціально-економічного розвитку України та глобальні зміни світової фінансової системи зумовлюють необхідність активізації діяльності вітчизняних банків щодо забезпечення власного ресурсного потенціалу. Міцний ресурсний потенціал банку дає змогу забезпечити його конкурентоспроможність та ефективно функціонування, сприяє нарощенню та зміцненню економічного потенціалу в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-111 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
2. Вступ до банківської справи : [навч. посіб.] / За ред. М.І. Савлука ; Українська фінансово-банківська школа. – К. : Лібра, 1998. – 344 с.
3. Єпіфанов А.О. Операції комерційних банків : [навч. посіб.] / А.О. Єпіфанов, Н.Г. Маслак, І.В. Сало. – Суми : Університетська книга, 2007. – 523 с.
4. Васюренко О. Ресурсний потенціал комерційного банку / О. Васюренко, І. Федосік // Банківська справа. – 2002. – № 1. – С. 58–64.
5. Аналіз банківської діяльності / А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко [та ін.] ; за ред. А.М. Герасимовича ; 2-ге вид. – К. : КНЕУ, 2006. – 600 с.
6. Куликов Н.И. Банковские ресурсы, их формирование и эффективное использование : [монографія] / Н.И. Куликов, Н.П. Назарчук. – Тамбов : ТГТУ, 2014. – 108 с.
7. Банковское дело : [учебник] / Под ред. Г.Г. Коробовой. – М. : Юристъ, 2002. – 751 с.
8. Грошово-кредитна та фінансова статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=D72E8C4B556B06E12D4ECED022D0C8FB?art_id=27843415&cat_id=44578#2.
9. Торяник Ж.І. Коэффициентный и интегральный анализ как методы оценивания уровня функциональной достаточности ресурсного потенциала банков / Ж.І. Торяник // Бизнес Информ. – 2008. – № 3. – С. 93–98.
10. Омелянович А.О. Формування банківських ресурсів з урахуванням трансформаційних процесів : [монографія] / А.О. Омелянович, А.П. Вожков, В.С. Коверза. – Донецьк, 2013. – 281 с.
11. Маташнюк О.С., Рудь І.Ю. Сучасний стан та перспективи розвитку ресурсної бази комерційних банків України / О.С. Маташнюк, І.Ю. Рудь // Інноваційна економіка. – 2013. – № 1. – С. 228–230.
12. Циганюк Д.Л. Сучасні тенденції формування ресурсної бази банків України / Д.Л. Циганюк // Придніпровський науковий вісник. – 2014. – № 4. – С. 53–62.